

یا زان : سا وانین خرقان بخشی نین
بندا میرکندیندن بیرینجی درجه لی
عدلیه وکیلی علی کمالی .

واقف دن بیثنی تا پینتیلار

و

تخلیم خان دان واقف سؤزلرینه نظیره لر

۱۸۵ ایل بوندان قابق ، آذربایجانین شوشا "پناه آباد" شهرینده ، آغا
محمدخان قاجار قتلہ یختیشن ایل ، محمد بیگ جوانشیر و سیله سی ایله ، ملاپناه
واقف ، آذربایجان ادبیاتینین میلادی ۱۸ - اینجی عصرده ، ان باشی و باشی
بللی شاعری ، اوغلو علی آقا ایله بیرلیکده اعدام اولونوب واشو - ایشیگی
تالانیب ، و اثرلری آرادان گئدیبدیر . بونا گوره ، بوسکسان (۸۵) ایسل
فعال یاشایان بویوک شاعر دن فقط تخمینا یوز پارچا شعر اله کلیب و اونون
سرشار طبع و واجهت و نهایت علاقه و باغلیلیغی ، و اوزونون تورک ملتینه
و ادبیاتینا شوقو ، ذوقو ، و هوسینین محصولو اولان بومیراث ، اثرلری نین
حقیقی مقدارینا گوره ، بوتعداد شعرلر چوخ - چوخ آزو غیر کافیه نظره کلیسر ، و
بوموجود مقدار اونون آثاری نین چوخونون ، ائوی تالان اولاندا آرادان
گئتمه سینه بیر آیدین دلیلدیر .

واقف دن قالان سؤزلر آزا ولسادا ، تورک ادبیاتینین عالمینده چوخ
درین و عظمتلی تأثیر باغیشلا ییب و آذربایجان شعرینه جدی استقامت و ثریب
اونون شعرلری کمیت ده آزا ولسادا ، کیفیت ده چوخ دور .

واقف ادبیات باغینده بیر اوجا بویلو "سرو" آغا جی دیرکی ، او ، دیری
اولاندا ، و اولندن سونرا داهم یاخین ، همده اوزاق زمانلاردا و مکانلاردا
آچیق و ایشیق گؤزلرله گورولوب دور .

واقفین زمانیندا فقط "ودادی" و قاراجا داغلی "عاشق علی" و وفاتیندن
سونرا فقط "عاشق علی عسکر" و "عاشق حسین" کیل دگیل لرکی واقفه باش اگیب ،
و اونون سؤزلری نین تأثیری آلتیندا نمونه وی قوشمالار و نظیره لری ارا د-
یبلار ، بلکه واقفین ادبی میراثی سونرا گلن شاعرلرین ، از جمله سا وانیسن
مزلقان بخشی نین مرغی کندیندن ها و الانان عزیز ، سئویملی و گورکملی شاعر
"تخلیم خان" نین دایا رادنجیلیق یولونو ایشیق لاندیرمیشدیر .

واقف ۱۲۱۲ هـ ق ایلینده آغا محمدخان قاجار قتلہ یختیشن زمان شوشا دا

اعدام اولونوب وتخلیم خان فتحعلی شاه عهدینده و ۳۴ ایل واقف قتلیندن
سونرا تاریخ ۱۲۴۶ هـ ق ده مرغی کندینده دونیادان گفدیپ .

واقفیله تخلیم خان حیاتلاری ، زمان جهتیندن بیر- بیرینه یاغین
ومکان بابتیندن نسبتا بیر- بیریندن ایراق و ، اراضی ، دیل و قومیت
جهتیندن عینی دیر . ولی عجیب دیرکه ، او یاغین زماندا ، واقفین سوزلری
اوزاق یتردن نه تغز " تپلرده یشل تکین ، دره لرده سئل تکین ، باد صرصر
تکین " سا و ادا تخلیم خانین گوزونه سا تاشیب و قولاغیندا جینگیلده ییب کی ،
اونلارا نجه ده گوزهل نظیره لریا زبیدیر و بو امر ، واقفین اوز دیریلیک
اینا مینده و عصرینده شهرتینین تورک ادبیات دونیاسینده ابعادینو و گفیش
یا ییلما سینو نشان و فریر .

بو افتخار ، عزیز " وارلیق " مجله سینین و سا و اتورکلری نین آدینا ثبت
اولونسون کی تاریخ ۱۳۶۰ هـ ش ده تخلیم خان اثرلری یا زیلان بیاض لارین
بیریسینده واقف دن ایکی قطعه شعریشنگی اله گلیب کی اونون چاپ اولموش
دیوانلاریندا ، بو ایکی قطعه بیزیم نظیریمیزه چاتما ییب ، و دونیادا ایلک
دفعه دیرکی وارلیق مجله سینده چاپ اولونور .

تخلیم خان بیریشرده بئله نظمه چکیب :

بو جهاندا عاشق لرین دوستیم ایچمیشم پیاله ، عشقین مستیم
آلمیشام مرادیم ، کمر بسته ییم " اما م رضا غریب " اتان گلیرم

بو مصراعلار گوسته ریرکی تخلیم خان سگیزنجی اما مین زیارتینه گفدیپ و
خراسانین سیاحتینه موفق اولوب دور . گئنه تخلیم خاننا مربوط اولان سندلرین
بعضی سینده اونون آدینو " کربلا فی تخلیم خان " یا زیبارکی ، بو عبارت ده ، اونون
عراق عربه گفدیپ و اوچومجو اما مین و بیرسیرا اعتبارات عالیاتین زیارتینسی
ثابت اقدیر . تخلیم خانین ترجمه ، حالی نشان و فریرکی محمد رضا خان ترکما -
نین قیزی مهری خانمه اوره کدن عاشق اولوب و اتون آردیجک شیرازه گفدیپ
و ۷ ایل اورادا قالیب و نجا رلیق و قالدناق سالیغینان روزگار کچیریب ،
و ، اوزو شیرازدا اولماقینا راجع بئله بو یوروب :

قیزیل گول لر خندان اولور آچیلاندا دان - دان اولور
شیراز منه زندان اولور گفدن گلین ، گفدن گلین

اما تخلیم خانین ، آرا زین اوتا یینا ، وشوشا شهرینه مسافرتی و واقفی
زیارت و ملاقات ائتمه سینه هله لیک الیمیزده بیرقرینه و دلیل یوخدور ، و عقله
بئله گلیرکی ، بو ، واقف سوزلری دیرکی اولکه لزی بورویوب ، و واقفین

اؤز سۆزبيله دئسك : "تشرّف بويوروب" و باشقا - باشقا يئرلره گفدن كيمي ساوا
 محالينا و تئليمخانين ديوانيندا "صفا گتيريپ" و قوشمالارينا قوشولوب دور .
 ايندى بوسيز ، بو واقف ، بودا تئليمخان :
 اول واقفين ايكي يئنكي تا پيلان شعرلري : ۱ -
 گفتمه ، گفتمه نه دشيميش من سنه ، دوستلوق يولو بئله اولما زبرى باخ
 اؤز يانيندا سنه مندن كوسوبسن بيوفاسن ، قدريم بيلمن ، برى باخ
 چتر ووروب آلاگوزون اوستونه نه گيريپسن شيرين جانيم قصدينه
 مني ياتقوز آغ سينه بين اوستونه دوستلوق يولو بئله اولما زبرى باخ
 سالانيبان گفدو سا ناسان خاندير يولوندا قويدو قوم بوشيرين جاندير
 "واقف" اؤز قولون دور ، سنه مهماندير دوستلوق يولوبئله اولما زبرى باخ (۱)

- ۲ -

اي ماه ! شرف ، مهرو و فالر گتيريپ سن
 چوخ لطف وكرم ، جود و سفالر گتيريپ سن
 خورشيد كيمي نور و ضيالر گتيريپ سن
 بوشهره كه تشريف لقالر گتيريپ سن
 سرخوش گليبن ذوق و سفالر گتيريپ سن
 اي صاحب تعظيم ، بوسرو جان سنه مسكن
 دردانه ، چشم گهرا فشان سنه مسكن
 بوتختگه سينه ، سوزان سنه مسكن
 ممنوعه ، ملك دل نسالان سنه مسكن
 چوخ معدلت عقده گشالر گتيريپ سن
 اي ذات شريعتده اولان جلوه ، تحسين
 هجرين بئله قويمودو بيزي خسته و غمگين
 نه درديمه ام (۲) و اردى نه ده جرميمه تسكين
 بيز منتظره آيدين ايديك گوزوموز آيدين
 خاك قدمينده توتيالر گتيريپ سن
 اي نفخه ، فرخ ، رقم نشاه ، قدرت
 ابروى لطيف خط مشهور سعادت
 چون نقش رخين معشره ديباچه ، دولت

۱ - بومصراع واقفين ديوانينده بير آيرى شعرينده ده گليپ ۲ - ام ۳ درمان

مجموع وجودین بیزه امداد و عنایت

مخلصره احسان و سخا لر گتیریب سن

ای خاتم اعظم و علی سرور واقف

نغفور و فریدون و جم و قیصر واقف

دیدارینه نیسان اولاجشم تر واقف

کرسی سعادتده سعید اختر واقف

المنت لله که جلالر گتیریب سن

واقفین یوخا ریدا گلن مخمسینه تثلیم خان ایکی نظیره یا زیب که بیری سینین
بیربندی بودور :

ای شمس و قمر عهدده و فالر گتیریب سن

من نک غمینه ذوق و صفالر گتیریب سن

ای لقمان و ش بیزه شفالر گتیریب سن

آهوی خطا ، مشک نایفا (نایفه) لر گتیریب سن

دلشاد ائله ییب قطع جفالر گتیریب سن

تثلیم خانین واقف مخمسینه یا زدیغی ایکینجی نظیره سینى مکمل و ثریریک :

ای سرو ارم ، لطف سالیالر گتیریب سن

چوخ عصمت ایله شرم و حیالر گتیریب سن

صدرینده لیمو ، سیب ، شفالر گتیریب سن

ای صیقل دل ، زنگ زدا لر گتیریب سن

اکسیر قدمدن کیمی سالر گتیریب سن

خاللارینه تشبیه ، زحل ، مریخ و کیوان

ای پرتو حسنینه جمل ماه درخشان

کیم جرأت ائدهر بی ادبانه دئییه انسان

ای حورسیه چشم و ایاتانی غلمان

مخلصرینه لطف و صفالر گتیریب سن

ائتدی قدمین کلبه احزانی مزیین

روشن ائله دی فانوس احفادیمی شمعیین

بیز منتظر طلعت ایدیک گوزوموز آیدین

سنسیز من ایدیم زار و پریشان ، دلی ، غمگین

تاریک اوره که نور و ضیالر گتیریب سن

پژمرده دلی تازه ورنگین اقله دین سن
کم قیمتی لطفین ایله رنگین اقله دین سن
"کلم" سوله مه، چوخ منی غمکین اقله دین سن
گلدین بیزه، بیرمرحمتین مین اقله دین سن

سانکی بیزه چوخ مهرکیالر کتیریب سن

گل آب بقادن بیزی سیراب اقله معلوم
دلشادم عجب قالماقینا، گفتمه گه مغموم
مناب لبیندن "تخلیمی" اقله مه محروم
بشکسته یه الدن اله سالدی منیهر شوم

بیمارینه سن ده مومیالر کتیریب سن

واقفین بیرچوخ "قربان اولدوغوم" ردیغلی شعرینی ملاحظه بویورون :
صفالار کتیریب، تشریف بویوردون قدم باسدین بیزه قربان اولدوغوم
آزقالا که سنین حسرتین بیزی اینجه لتمیشدی اوزه قربان اولدوغوم

سن گلدین، نور دولدو ائوه اطافا گلدیگین یوللارا جانیم صداغنا
دوروب قربان اولماق سن تک قوناغا نوشدور جانیمیزا قربان اولدوغوم

من مایلم، سندن دوشمه رم چاشا بولوت زلفه، آغ قاباغا، آی قاشا
قوی دویونجا باغسین اقتصین تماشا حیراندی گۆز، گۆزه قربان اولدوغوم

سن قدینه یا شیل آل لار گفییجی واقف داغی سنه غزل دئییبی
شکر آلاها دگیل آدام یییجی نولور گلسن بیزه، قربان اولدوغوم ؟
تخلیمخان مهری خانمین عشقینه گرفتار اولوب، عمرونون آخیرینه دک اوند
منتظر قالماغینا، ومهری نین وصلتی ال و فرمزلیکه گۆره جان، باشینا
سیچراییب، و اونون دؤر و برینده کیلر اونون قورتولماقینا مهبری
خانمین تخلیمخانین باشی اوستونه کتیرمکی لازم بیلیبلر، ومهری خانم
تخلیمخانین ناسا خلیق اوطاقینا وارد اولاندا، تخلیمخان فی البدیهه
عمرونون آخیر لحظه لرینده بلله واقفین ذکرا اولونان شعری نین تأثیری
آلتیندا بونظیره نی سؤیله میشدیر :

مشرف بویوردون، تشریف کتیردین کلمزدین سن بیزه قربان اولدوغوم
آز قالیب حسرتین آلا جانیمی شوقیم چکر سیزه قربان اولدوغوم

سن گلن یوللارا قربان صا داغا	سن گلدین او طاغا ، نور دولدو طاغا
هم یولا، هم ایزه قربان اولدوغوم	دوروم قربان کسیم سن تک قوناغا
چوخ دور اوره گیمده یارین هوسی	بئله باخ، بئله باخ، ترکمن نوه سی
رعه دوشر دیزه قربان اولدوغوم	سن یاده دوشنده اوره ک تله سی
عزرائیل ده چنگک سالیر کوزومه	سنی کورم جان قاییتمز دیزیمه
دهنینه سوزه قربان اولدوغوم	قاییت دالی، بیرباخ منیم اوزومه
اولونجه چکم ال سن کیمی دوستدان	سن منی ائله دین ائل دن اولوسدان
"تخلیمه" بیربوسه قربان اولدوغوم	سرانداز آسدیغین جوت ممه اوسدن

واقفین چوخ مشهور شعرلریندن بیرسی ده بودور :

سراسردیشلرین دردانه دن دیر	سئودیکیم ، لبلرین یا قوتا بنزه ر
هربیری بیرغیبی خزانه دن دیر	صدف دهانیندان چیخان سوزلرین
هم جمال گیزله ییب ، اوز گوسترمه مک	نه دن دیر سوزومه جواب وئرمه مک ؟
اول سیاه نرگس مستانه دن دیر	کجه لبر کوزلریم خوابی کورمه مک
جمالی نین شعله سینه دولان نام	من هاسنی نور الهی سان نام
بو خاصیت منه پروانه دن دیر	آتشینه مردو مردانه یا ن نام
بادصبا ! آ پار سن او گول اوزه	بیر نامه یا زمیشام جان اوزه - اوزه
سویله گیلن : سیزین دیوانه دن دیر	سوروشا یارکه ، بو کیمدن دیر بیزه ؟
لاله تک قیزارماق اوز قایداسیدیر	خمار - خمار باخماق کوز قایداسیدیر
نه بادصبا دن ، نه شانه دن دیر	پریشانلیق زلفون اوز قایداسیدیر
یولوندا پای انداز اوزو واقفین	مشتاقدیر اوزونه کوزو واقفین
غیری سوز ، یانیندا افسانه دن دیر .	سنسن فکری ، ذکری ، سوزو واقفین

تخلیمخان واقفین بوشعربینه ایکی جالب نظیره ده ییب کی بیرسی بودور :

قمر غبغبلیم و گونش جبینلیم
چشمین خوما رلوقومیخانه دن دیر
شیرین لبلرین تک پیما نه دن دیر

آتدیگین ،کتیریر شش وپنجیده
 اگر اولدوم وطنیمدن من جوده
 فارسی زبان دانیشدیگین رنجیده
 رقیب بدگمان بیگانه دن دیسیر
 ممان سلسبیل دیر ،امهرم ، قاننام
 منه بونصیحت پروانه دن دیسیر
 عشقین آتشینه مردانه یاننام
 خوما ر- خوما ربا خماق گوز قاید^{سیدیر}
 زولغین پریشان دیر اوز قایداسی^{دیر}
 قشیتیب جان الماق آتوز قایداسیدیر
 نه باد صبادن نه شاننه دن دیسیر
 باخیشین صبریمی آلدی بدن دن
 سؤیله سه لر: تکلیم دؤنوبدی سندن
 جانی اخراج ائتدی خوب آلدی مندن
 اینانما بو حرفی افسانه دن دیر .

"سرخوش" عنوانینده واقفدن بیریاخی سؤز :

یئنه سنی گوردوم ،باغریم اوخلاندی ای افعی یاخیشلی ،هوالی سرخوش
 اوزون گویچک ،قاشین جلا ،گوزون شوخ گورمه دیم سنین تک ما رالی سرخوش
 دیدارینا مشتاق اولوب قالمالی
 بیر آینا قاباقلی ،اگری چالمالی
 باشینا دؤنمه لی ،دردین آلمالی
 الوان کلاغایلی ،صفالی سرخوش
 گوزلری سورمه لی ،یا ناغی خالی
 قوللاری باز بندلی ،بوینو هیکللی
 بیر لاله سؤودالی ،طرلان خیاللی
 آغ اللری الوان حنالی سرخوش
 اوتوروشی شیرین ،دوروشی لیلی
 گشجه گوندوز ذوق و صفاده میلی
 غمزه سی ستملی ،یاری کیلئی لی
 هم اوزو ،هم فکر و خیالی سرخوش
 عقلین آلدین "یارام" دئین واقفین
 یانیلتدین الفین ،بئیین واقفین
 اوز گؤستر دین ،ییکدین ائوین واقفین
 اولابیلمز سن تک بلالی سرخوش

ایندی تکلیمخانین " سرخوش " نظیره سی :

ایچیپ مست اولوب دور می قدرتدن
 حسنون بخل ائله ییب شمس و قمره
 کیم گوروب بیر بئله هوالی سرخوش
 آیینن ،گونون داوالی سرخوش
 ریزه خالار اوزه دوشر چپری
 حوری دیر ،جنت الما والی سرخوش
 کئینده قدینه زر و زیوری
 نه غلمان دیر ،نه ملک دیر ،نه پری

ياراشير قامتی بو خال و خطه
قاری تک صوتینی چکنده شطه
سلسبیل لیلری زلال بطه
بلبل تک دل حزین نوالی سرخوش

کوز، اوجونان باخاندا قان ادردی
هرگوره نی شیخ صنعان ادردی
مسخر کل ایران ادردی
عشقی نین بازاری روالی سرخوش

تخلیم، اومی پرست نه مکاندا وار
مجلسینده سنتور و دف موسیقار
الینده کمانچه سه تارا یلن تار
چال دیریز چار سونو قاوالی سرخوش

واقفین بیرگوزهل شعری وار:

کوزل بویلو، کوزل خویلو، کوزل یار * نه کوزل گشینیب کوزل آلی سن
کوزل کوزون هر بیر قییا باخاندا * کوزل جانی کوزل تندن آلی سن

کوزل قامت کوزل کردن، کوزل یوز * کوزل اولما زسن تک اولسا کوزل یوز
کوزل جانی مونجه ایستر کوزل یوز * کوزل دگیل، ائتمه کوزل، آلی سن

کوزل دوروب، کوزل کزيب کوزل باغ * کوزل کلیم، سال بوینوما کوزل باغ
کوزل سئیر و گشت ائله ییب کوزل باغ * کوزل دربو تاقدان کوزل آلی سن

کوزل ساقی کوزل توتوب، کوزل کس * کوزل دوغرا کباب بافریم، کوزل کس
کوزل جانان، کوزل آرام، کوزل کس * بیرگوزل کیمسه نین کوزل آلی سن

کوزل قاپیندا دیر، کوزل حیدریم * کوزل سئودیمیشم کوزل حیدریم
کوزل "واقف" قولون، کوزل حیدریم * کوزل یفتیش داده، کوزل آلی سن

تخلیمخانین "کوزل - کوزل" تکریری و جنا سلی نظیره سی که ردیف و قافیسه
جهتیندن واقف کوزهل سؤزونون مغایر، و، اوزنوعینده دئمک اولورکی واقف
شعریله آيا قلاشیر، مقاله میزین آهرینده ا و خومالی نظره گلیر:

کوزل عشقه، کوزل درمان، کوزل بو * کوزل اوزدن، آلاکوزل ماچینی

عاشق کوزهل ماچینی * وئرسه کوزهل ماچینی

کوزهل قولاقه ده گبر * کوزهل، کوزهل ماچینی

کوزهل اغیار، کوزل کوزه گورونمه * کوزهل آلمین، کوزل، کوزل ماچینی

گۆزل منى، گۆزل همدم، گۆزل قىيل * گۆزل اولسم، گۆزل نماز، گۆزل قىيل
 عاشق دىئير گۆزه لقىل * زلغرىنده گۆزه ل قىيل
 گۆزل گۆزل نصيبى * گۆزه ل الله گۆزه ل قىيل
 گۆزه ل اوخ، گۆزل ووردون * گۆزه ل درمان گۆزه ل قىيل
 گۆزه ل منه، گۆزه ل كرم، گۆزه ل قىيل * گۆزه ل لبين، گۆزه ل، گۆزه ل ماچينى
 گۆزه ل گل بريده، گۆزل اوو، دورسن * گۆزه ل قويمه كنده، گۆزل او دورسن
 عاشق گۆزه ل او دورسن * دوت بوگۆزه ل او دورسن
 گۆزه ل، گۆزه ل رقيبىن * بورنون گۆزه ل او دورسن
 گۆزه ل، گۆزه ل طفلىنى * گۆزه ل، گۆزه ل او دورسن
 گۆزه ل مغلرین، گۆزه ل او دورسن * گۆزه ل، مزدوشر، گۆزل، گۆزه ل ماچينى
 گۆزه ل، عودا ئله ييب گۆزه ل يارا لار * گۆزه ل جاني مندن گۆزه ل يار آلا ر
 عاشق گۆزل، يار آلا ر * ووردون گۆزه ل يارا لار
 گۆزه ل قوللم ساتيللام * گۆزه ل، گۆزه ل يار آلا ر
 گۆزه ل اغيار گۆزوننه * گۆزه ل، گۆزه ل يار آلا ر
 گۆزه ل يار دان آليب، گۆزه ل يارا لار * گۆزه ل اوزون، گۆزل، گۆزل ماچينى
 گۆزه ل مأكولاتين، گۆزل چينىسده * گۆزه ل "تئليم" گۆزه ل، گۆزه ل چينىد
 عاشق گۆزه ل چينىده * سويون گۆزه ل چينىده
 گۆزه ل زلفونه سالميش * گۆزه ل - گۆزه ل چينىده
 گۆزه ل، يالان ائله مه * گۆزه ل، گۆزه ل چينىده
 گۆزه ل، گۆزه ل چاپيب گۆزه ل چينىده * گۆزه ل، بىرده چينى، گۆزه ل ماچينى